

Ruchome e

Autor: Halina Karaś

Ruchome e w dialektach to taka samogłoska e, która w formach pokrewnych wymienia się (alternuje) z zerem dźwięku (znak ∅). Nie jest to osobliwość wyłącznie dialektalna, występuje także w języku ogólnym. Oboczność e : ∅ powstała w wyniku rozwoju samogłosek zredukowanych, tzw. jerów L, J (odziedziczonych z epoki prasłowiańskiej), które w ciągu XI wieku w zależności od pozycji zanikały (stąd zero dźwięku) bądź wokalizowały się, dając samogłoskę e, por. sen : snu, chłopiec : chłopca. Różnice między językiem ogólnym a gwarami sprowadzają się głównie do innego zakresu występowania e ruchomego.

Północnopolskim zjawiskiem dialektalnym jest usuwanie e ruchomego w formach bezkońcówkowych rzeczowników z przyrostkiem ek, ec itp., por. paznokć, podwieczork, krafc, ows, a zwłaszcza w dopełniaczu pluralnych nazw miejscowych, np. do Szczepank, do Mikołajk, do Suwałk (ostatnia forma utrwaliła się także w języku ogólnym). Proces ten charakterystyczny dla Kaszub i gwar północnych Krajny, ziemi chełmińskiej i Mazur prawdopodobnie w przeszłości sięgał dalej na południe i obejmował także północną Wielkopolskę, Kujawy i prawobrzeżne Mazowsze, o czym świadczą takie zapisy, jak konc, kaczk w zabytkach mazowieckich czy podatk – w kujawskich. W całej Polsce, oprócz tylko niektórych gwar północnych i wschodnich, widoczna jest tendencja do wyrównania form przypadków zależnych do M., czyli występowania e w całej odmianie w wyrazach mech : mechu, bes : besu, rzadziej len : lenu. Ogólnodialektalne zjawisko pojawienia się wtórnego e ruchomego (w M. lp.), tam, gdzie jest ono historycznie nieuzasadnione, obserwujemy w niektórych wyrazach, np. Pieter : Pietra, wiater : wiatra, meter : metra, kiossek – kioska, też ździebło : ździebła (zob. Samogłoski wstawne). Polskę południową i zachodnią charakteryzuje szerszy zakres występowania przyimków i przedrostków we, ze, a więc z e dodawanym przed następującymi po nich takimi samymi lub podobnymi spółgłoskami: we wodzie, ze sokiem, ze ziemie, zeżarł, wewieść, zesunąć, zesed (północna Polska typ z ziemi, w wodzie itp.). To dzisiejsze zróżnicowanie dialektalne kontynuuje dawne podziały regionalne polszczyzny w okresie staropolskim i średniopolskim. Por. Wyrównania analogiczne we fleksji.